

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, доцента **Антонюка Дмитра Анатолійовича**
на дисертаційну роботу **Ткаченка Олександра Олександровича**
**«Потенціал просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-
економічного розвитку регіону»**, представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток
продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах економічних трансформацій просторова інтеграція бізнесу (ПІБ) є важливим чинником конкурентоспроможності регіону, здатним забезпечити підвищення самодостатності територіальних громад через локалізацію ділової активності; формування потужних виробничих центрів; розвиток міжрегіонального та внутрішньорегіонального співробітництва тощо.

Просторова інтеграція бізнесу є процесом взаємодії підприємницьких структур та інституційних суб'єктів організації ділової активності, що інтегруються у якісно нову просторову екосистему більш високого рівня для досягнення взаємовигідних просторових ефектів. І це закономірно, адже будучи невід'ємним сектором ринкової економіки бізнес має явну регіональну орієнтацію, оскільки суб'єкти господарювання планують свою діяльність, виходячи, насамперед, з потреби та кон'юнктури локальних (місцевих) ринків, а місцева влада в межах своїх повноважень формує підприємницький клімат.

Суттєвий позитивний вплив просторової інтеграції бізнесу як на національне, так і на регіональне соціально-економічне становище, покращення виробничої структури тощо засвідчує й іноземний досвід. Однак, вітчизняні реалії характеризуються малодослідженістю питань, пов'язаних з впорядкування категоріального апарату вивчення просторової організації бізнесу, виділення її форм, базових детермінантів інтеграції ділової активності та напрацювання інструментарію для аналізу та оцінки даних процесів.

З огляду на зазначене дисертаційна робота Ткаченка Олександра Олександровича, яка присвячена науковому обґрунтуванню теоретико-

методичних засад і прикладних інструментів підвищення потенціалу просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, є надзвичайно важливою, актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з державними науковими програмами і темами. Дисертаційна робота пов'язана з Планом дій щодо реалізації положень Стратегії сталого розвитку „Україна-2020”, Планом заходів з імплементації угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014-2017 рр. Дисертація пов'язана з тематикою наукових досліджень ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», зокрема науково-дослідними темами «Оцінка перспектив розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0113U000105), у межах якої розроблено пропозиції щодо оцінювання потенціалу просторової інтеграції бізнесу у великих містах; «Форми просторової організації бізнесу та механізми її регулювання» (номер державної реєстрації 0116U004034), де автором визначено стратегічні пріоритети формування політики просторової організації бізнесу в регіоні, запропоновано організаційно-економічні та інституційні інструменти стимулювання просторової інтеграції бізнесу в регіоні на основі оцінювання її потенціалу.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна. Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень, методичних розробок, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується методологією дослідження, основою якої є фундаментальні положення і принципи теорій регіональної економіки, інноваційного та просторового розвитку, економічної конвергенції та інтеграції, концепцій кластероутворення та дифузії інновацій, інтегрованих економічних систем.

Висновки і рекомендації дисертації достатньо обґрунтовані, що підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях та впровадженням у господарську практику.

Об'єктивність результатів проведеного дисертаційного дослідження

підтверджується коректним та методологічно виправданим застосуванням різнопланових загальнонаукових та емпіричних методів, серед яких: аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння; структурно-функціонального, статистичного та факторного аналізу, інтегрального оцінювання; багатофакторного регресійного аналізу та економіко-математичного моделювання. Використаний системний методичний підхід дослідження, відповідно до якого потенціал просторової інтеграції бізнесу та концептуальні засади регулювання просторової організації бізнесу розглядаються у нерозривному зв'язку з економічним середовищем (інституційним забезпеченням діяльності, ринком, суб'єктами діяльності різних форм власності, конкуренцією) та крізь призму потрійної спіралі інноваційного розвитку «бізнес-влада-наука» та наявного потенціалу розвитку різних форм просторової організації бізнесу на регіональному та внутрішньорегіональному рівнях.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, є обґрунтованими та достовірними, ґрунтуються на теоретичних та фундаментальних науково-прикладних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів (опрацьовано 265 літературних джерел), офіційних даних Державної служби статистики України, нормативно-правових актів України, матеріалах міжнародних та вітчизняних фінансових, економічних і рейтингових організацій, науково-практичних конференцій, висновках, які були зроблені в результаті дослідження. Це свідчить про високий рівень володіння автором проблематикою дослідження.

Ґрунтовність роботи забезпечується також коректним формулюванням наукових і практичних завдань дослідження; цілісністю, пов'язаністю та завершеністю наукового дослідження; логічним зв'язком емпіричної частини дослідження з теоретичними результатами.

Сформульована мета та поставлені завдання повністю реалізовані у ході дослідження. Автор дотримався системного підходу до вивчення економічних явищ та процесів, побудови науково-дослідної роботи загалом, в логічній послідовності розглянуті питання теоретичної й методичної основи формування

потенціалу просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Це послужило основою для напрацювання власних пропозицій, а також забезпечило достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і рекомендацій.

Отримані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, суть якого полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад розвитку просторової інтеграції бізнесу та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підвищення потенціалу інтеграції в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. У процесі вирішення цього завдання дисертантом отримані результати, що містять елементи наукової новизни. Їх можна вважати науковим внеском в теорію і практику формування та реалізації державної регіональної політики.

До найбільш значимих здобутків можна віднести наступні наукові положення:

– вперше за допомогою побудови просторової матриці як інструменту тетралатерального позиціонування форм просторової організації бізнесу в системі координат інтеграційних взаємодій (просторово-часова зв'язність і масштаб інтеграції суб'єктів-учасників форм просторової організації у створенні доданої вартості, статус інституціоналізації інтеграційних взаємодій, створення та дотримання норм і постулатів ділової етики та довіри), запропоновано концептуальний підхід до дослідження розвитку форм просторової організації бізнесу (ст. 31-34);

– удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження процесів просторової організації бізнесу з позиції екосистемності характеру багатомірних внутрішніх зв'язків і взаємодій у межах форм просторової інтеграції бізнесу. А саме просторової інтеграції бізнесу розглядається автором як процес упорядкування і стан взаємодії підприємницьких структур та інституційних суб'єктів організації ділової активності, що інтегруються в якісно нову просторову екосистему більш високого рівня для досягнення взаємовигідних просторових ефектів (ст. 37-38);

– розроблено методичні підходи до інтегрального оцінювання потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні, які базуються на оцінці інтеграційних можливостей крізь призму потрійної спіралі інноваційного розвитку «бізнес-влада-наука» та наявних форм просторової організації бізнесу; виявленні структурних зрушень економіки та галузевої спеціалізації регіонів у країні; оцінці потенціалу формування галузевих і міжгалузевих кластерів на регіональному та внутрішньорегіональному рівнях (ст. 44-54);

– розширено методологічний інструментарій регіонального розвитку в частині формування концептуальних засад регулювання просторової організації бізнесу, яке спрямоване на створення рамкових умов гармонізації взаємин суб'єктів бізнесу та держави за посередництвом форм, методів, важелів організаційно-управлінського, нормативно-правового та фінансово-економічного впливу адміністративних органів управління (державних, регіональних, місцевих) у сфері економічного розвитку для досягнення максимальних регіональних соціально-економічних ефектів від просторової інтеграції бізнесу (ст. 151-166);

– доповнено теоретико-методичну базу формування системи інструментів і механізмів забезпечення збалансованості інтересів держави та бізнесу в умовах новітньої просторової організації суспільства шляхом розроблення типологізації форм просторової інтеграції бізнесу за класифікаційними ознаками інтеграційних взаємодій, а також визначення чинників (глобалізаційно-цивілізаційні, інформаційно-інноваційні, соціокультурні, інституційно-організаційні, соціально-економічні) та ефектів (мультиплікативний, інфраструктурний, інноваційно-інвестиційний, виробничо-фінансовий, управлінсько-операційний) просторової інтеграції бізнесу (ст. 30-38; ст. 199-202);

– для розробки та прогнозування комплексу регуляторних заходів щодо використання потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні удосконалено методичні підходи до оцінювання впливу форм просторової інтеграції бізнесу на соціально-економічний розвиток регіону на основі кореляційно-регресійного

моделювання (ст. 110-113);

– уточнено інституційний інструментарій використання кластерної політики та політики нової індустріалізації як інструментів стимулювання просторової інтеграції бізнесу у формі пропозиції доопрацювання, систематизації та взаємоузгодження законодавчого підґрунтя щодо створення, функціонування кластерів і підтримки процесів нової індустріалізації в Україні на національному та регіональному рівнях (ст. 138-149);

Усі наукові результати, що викладені у дисертації й виносяться на захист, одержані автором самостійно. Достовірність наукових результатів підтверджена необхідним обсягом теоретичних та прикладних досліджень, повною відповідністю поставлених і вирішених завдань сформульованій меті, використанням сучасного інструментарію досліджень.

Теоретична цінність та практичне значення результатів дослідження. Вагоме теоретичне значення мають: визначена сутність, розроблена класифікація та побудована просторово-часова матриця позиціонування інституційних форм просторової інтеграції бізнесу; розроблені в роботі методичні підходи до оцінки потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіоні з позиції можливостей бізнесу, інституційної підтримки, науково-освітнього та інфраструктурного потенціалу; концептуальні засади регулювання просторової організації бізнесу, інституційний інструментарій реалізації кластерної політики та політики нової індустріалізації для стимулювання просторової інтеграції бізнесу.

До результатів, які мають найбільше практичне значення належать: пропозиції щодо впровадження інструментів державного регулювання розвитку перспективних інноваційних форм просторової організації бізнесу для досягнення поставлених стратегічних завдань прогнозно-планових документів регіонального та міського розвитку, а саме рекомендації щодо необхідності вдосконалення державного регулювання форм ППБ (промислові та креативні кластери, IT-кластери, індустріальні парки) відповідно до розумної спеціалізації міст і регіонів, використані Асоціацією міст України – Всеукраїнською Асоціацією органів місцевого самоврядування (Львівське

регіональне відділення) при підготовці та актуалізації завдань програм соціально-економічного розвитку міст Західного регіону України (довідка №40 від 25.04.18 р.); результати аналітичного оцінювання наявних передумов і можливих перспектив розвитку різних форм ПІБ у регіонах України крізь призму потенціалу бізнесу, інфраструктури, інституційної підтримки та науково-освітнього, які дозволили виявити сильні та слабкі сторони регіонів для розвитку різних форм ПІБ, використано Запорізькою торгово-промисловою палатою під час подання пропозицій до регіональних програм розвитку (довідка №22.2/173 від 07.03.2018 р.); аналіз просторової інтеграції бізнесу в містах-центрах економічної активності в контексті забезпечення ендогенного розвитку регіонів використані в практичній роботі Департаменту з питань місцевого самоврядування та територіальної організації влади Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України під час оцінювання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (довідка №133 від 23.07.2018 р.).

Основні результати дисертації використовуються в методичному забезпеченні навчального процесу Тернопільського національного економічного університету при викладанні курсів «Макроекономіка» та «Економіка підприємства» (довідка № 126-37/1128 від 25.06.2018 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Найсуттєвіші наукові положення, результати і висновки дослідження достатньо повно викладені у 13 наукових працях (у тому числі 8 одноосібних), з яких: 5 статей – у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 5 публікацій у матеріалах конференцій і 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг публікацій становить: 5,97 д.а., з яких 4,55 д.а. належить особисто автору. На захист дисертаційної роботи виносяться виключно особисті розробки О.О. Ткаченка.

Основні методологічні положення, наукові розробки і результати дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на 5 міжнародних та

всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату, його структура повністю відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи.

Відповідність структури дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. За структурою, обсягом, оформленням та змістовним наповненням дисертація відповідає вимогам, встановленим МОН України до кандидатських дисертацій.

Основні результати дослідження та висновки є конкретними, достатньо аргументованими та являють собою предмет для захисту. За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Дискусійні положення й недоліки дисертаційної роботи.

Відзначаючи актуальність обраної здобувачем теми, наукову новизну результатів дисертаційного дослідження, їх достовірність та повноту викладу в опублікованих працях, слід вказати і на наявність в роботі дискусійних положень та певних недоліків:

1. Автором здійснено докладний аналіз теорій територіальної і просторової організації та інтеграції різних видів суспільної діяльності (с.13-19), неодноразово використовуються поняття «мережевість» та «мережеві структури». Водночас теоретичні положення мережевої економіки, закладені Р. Вайбером, К. Келлі, Дж. Фарреллом, Н. Луманом, М. Кастелсом, залишаються поза увагою дисертанта.

2. У роботі визначено ефекти просторової інтеграції бізнесу (с.36-37) (мультиплікативний, інфраструктурний, інноваційно-інвестиційний, виробничо-фінансовий, управлінсько-операційний). Однак, мова йде лише про їх позитивні прояви та не вказується про негативний вплив просторової інтеграції підприємництва, пов'язаний із ризиками монополізації, сплатою податкових надходжень мережевих структур лише за місцем реєстрації головного офісу, незрозумілістю фізичного перебування персоналу та кадровою

нестабільністю підприємств, що працюють он-лайн.

3. Заслуговують на увагу авторські методики визначення потенціалу просторової інтеграції бізнесу в регіонах (с.45-49) та потенціалу формування галузевих кластерів у них і в окремих адміністративно-територіальних одиницях (с.50-53). Проте, як зазначається на с.28, саме «якісні характеристики менеджерської команди господарюючих суб'єктів та далекоглядність стратегій організації виробництва і збуту» визначають перспективність функціонування таких інтеграційних утворень. Відсутність серед досліджуваних груп параметрів з тріади «влада-наука-бізнес» показників, які б враховували стратегічний і кадровий потенціал бізнесу, обумовлюють спірність отриманих результатів.

4. У підрозділі 2.3 використання сумарної кількості складових інфраструктури ПІБ для оцінювання впливу на ключові показники соціально-економічного розвитку Львівської області є дискусійним. Це пов'язано з тим, що певні об'єкти інфраструктури, наприклад, технопарки та індустріальні парки, позитивно впливають на показники інноваційного розвитку регіону, інші – концерни, корпорації та кооперативи – на ВРП та податкові надходження, окремо вплив, наприклад, асоціацій є недостатньо дослідженим. Раціонально було б розглядати вплив об'єктів інфраструктури окремо.

5. У підрозділі 3.1 детально досліджується досвід функціонування різних форм просторової інтеграції бізнесу у провідних економіках світу та Європейських країнах. Робиться висновок про необхідність розбудови мережі індустріальних парків та кластерів, проте оминаються увагою інші форми інтеграції (асоціації, франчайзингові та аутсорсингові мережі, сучасні електронні інтеграційні системи) та механізми стимулювання їх розвитку в регіонах України.

Однак, вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи Ткаченка О.О., виконану на належному теоретико-методологічному і методичному рівні, а значна їх частка має сприйматися радше як напрям для подальших наукових пошуків.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ткаченка Олександра Олександровича «Потенціал просторової інтеграції бізнесу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону» є самостійною ґрунтовною, оригінальною та завершеною науковою працею, виконаною на актуальну тему, яка характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має теоретичну та практичну цінність.

Аналіз змісту дисертації, автореферату та основних опублікованих робіт Ткаченка О.О. дозволяє зробити висновок про те, що визначені дисертантом завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані і вирішені на високому теоретико-методичному рівні. Автореферат повною мірою висвітлює усі положення наукової новизни та отримані в дисертації результати.

Сукупність одержаних результатів забезпечує нове вирішення важливого наукового і практичного завдання – підвищення потенціалу просторової організації бізнесу в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону, та відповідає спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями, а її автор Ткаченко Олександр Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

професор кафедри підприємництва,
менеджменту організацій та логістики

Запорізького національного університету,

доктор економічних наук, доцент

Д.А. Антонюк

Вчений секретар

Запорізького національного університету

О.А. Проценко

